

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Ijjas Antal*
Cím: *Móricz Zsigmond*

Forrás: *Ujpesti Újság*

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Ol)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Móricz Zsigmond

Idő

"1942"

Személy

MÓRICZ ZSIGMOND

írta: IJJAS ANTAL

Móricz Zsigmond, a kitünő magyar regényíró a szeptember 5-ére virradó éjszaka 2 órakor a Herzog-klinikán több napig tartó betegség, illetve eszméletlenség után elhunyt. Valószínűleg hétfőn temetik.

Hatvanhárom éves korában, robusztus munkabirása teljében, még mindig tervekkel tele s alkotásait szakadatlanul ontva: váratlanul meghalt Móricz Zsigmond. Művei és szellemi egyénisége most már személyétől függetlenül az egyetemes magyar irodalomé. Élete és „összes művei” befejezést nyertek. Pedig ő: még lázasan, a maga nem egyszer kolosszusi erőinek erőszakával szeretett volna kutatni és alkotni tovább.

Életének és eszményeinek utját ő maga vágta, — gondolataira ő maga jött rá. Hosszu volt a tiszaháti barkácsoló paraszt-mesterember fiának útja az ódon kis Csécsőtől a fővárosig s egy irodalmi, hovatovább társadalomszemléleti irány vezéri rangjáig. Mindezt azonban alkotásokkal verekedte ki magának Móricz Zsigmond.

1879-ben született Csécsen. „Csécsen egy utca folyik végig — írja élete regényében szülőfalujáról — mint Buda és Pest között egy Duna. Az út két partján

husz-harminc házhely, úgy összepréselve, hogy szoronganak, mint a lovak a ménésben. Ott a nagy pusztá, a végtelen mező, a lovak összebujnak, félve és egymást melengetve, mint a jobbágyok, hogy lélekzen sincs módjuk egymás nélkül.” Ebből a törpe tiszaháti faluból jött, hajdani jobbágyok és kurtanemesek ivadéka, — az életlehetőségekben és ambíciókban emelkedő parasztság és „a magasból aláereszkedő” nemeké. Anyja családja protestáns papi család, a tiszántult és a partiumot áthálózó, sőt Erdélybe is belefutó családi multtal és sorssal az országrész protestáns kollégiumaihoz fűződő kapcsolatokkal és hagyományokkal. Innét Móricz Zsigmond erős protestantizmusa, amely — ha nem is akart más szellemi égtájak felé ellenségesen kieleződni, de öröklött ösztönök, gyermekkori és ifjúkori kirihathatlan benyomások alapján önkénytelenül is egynek látta és tudta a magyarságot és a protestantizmust. Már felül volt ötvenen Móricz Zsigmond, amikor először tett nagyobb utat dunántul, s amint ezt meg is írta, elbámulva látta, hogy Magyarországon ősi katolikus és ősi magyar parasztság is van. Ő addig csak a tiszántult ismerte és élte, s az ő temperamentumukat és indulataikat fejezte ki.

Mint családja anyai ágának lelkeszősei, ő is a debreceni kollégiumot végezte el,

ott lett teológus, — még mint író is olyan-
nak ábrázolta a kollégiumot, amilyennek
mint kisdíák látta: szorongatóan óriási-
nak, elveszejtően nagyoknak. Itt lett teológus
is, itt kezdett írni, innét indult huszadik és
harmincadik életéve között oly hányatott
életutjára. Azzal, amit írt, nem voltak kezdeti
sikerei. Már majdnem harmincéves volt,
amikor novellája, a Nyugatban megjelent
halhatatlan „Hét krajcár” megnyitotta
előtte a sikerek és elismerés utját.

Míg mások számára az irodalom kizárólagosan
magasabb társadalmi osztályok ábrázolását
jelentette mint ábrázolás lehetőségét: Móricz
Zsigmond a parasztságról kívánt írni. Még pedig
saját népéről, a tiszántúlról. Az, amit róla írt,
ugy hatott, mint valami nyugtalanító felfedezés.
És sok ellentmondást is váltott ki. Most, hogy
életműve lezárul, mindaz, amit alkotott, teljesen
tárgyilagos vizsgálódás mérlegeire kerülhet,
higadtan meg lehet írni, hogy egy részben
öntudatlan, részben adaptált naturalizmus
által sugallt szemléletét ujongva fogadta
korának politikai és világszemléleti radikálizmusa,
nemcsak a Nyugat, hanem a Huszadik Század,
sőt a Galilei Kör és a szociáldemokrácia köré
gyült tábor, az ő szemléletük viszont nem
egy tekintetben visszahatott azután magára
Móricz Zsigmondra is. Fejlődésének
mindenesetre legérzékenyebb és legválságosabb
periodusa volt ez, s ennek alkotásai a
legproblematikusabb értékűek. Talán leginkább
a Sáraranyra

tenet ezt mondani, amelynek paraszt hőse,
Turi Dani valami mitikus hős erejével próbál
utat törni a parasztságnak, saját egyéniségét,
meggazdagodási vágyát, szerelmi — vagy talán
szexuális — becsvágyait kiélni, belefutad a
falusi sárba, de bele is kell fulladnia, mert: Mi
az élet? Sár! És mi az ember? Arany a sárban!
Környezethatások, osztályszemléleti radikálizmus
és predestinációs hit olvadnak össze eggyé
Móricz Zsigmondnak ebben a regényében,
amelyet azonban még széppé tett az ifjúság
lázasága, a tehetségnek valósággal olvasztói
hőfoka, azonkívül még valami más is. Míg
környezetének radikálizmusában a magyarság
iránti szemlélet hideg, doktrinér valami volt,
addig Móricz Zsigmond forróan, szenvedelmesen
szerette a magyarságot, — s ez az erőstüzű
szenvedélyes szerelem, noha ő a magyarságot
sokaig, sőt majdnem mindvégig annak csak
egy részében ismerte, látta, a magyarságot
mindenesetre azzal azonosította, mégis ez a
szerelem: képezzé tette a magyarság
tárgyában értelmezett köreinek átélésére, s
ezzel telt művészi alkotásokra.

Első periódusának lezárulását jelentő
tisztá remekműve a „Légy jó mindhalálig!”,
ez gyermekkori regénye, a debreceni kollégium
regénye, ebben mintegy mérlegre teszi
önmagát, a szelleme nyilatkozásakor
kapott élményeket. Ám mégsem testetlen
„Bildungsroman” ez, papírosból való
hőssel, hanem éppen hősenek ábrázolása
teszi remekművé, a kis Nyilas Misi,
aki valóban gyermek és valóban

napban két-három nagyobb elbeszélést, s szinte naponként karcolatokat, riportokat, cikkeket, s ha kell, tanulmányokat. Ezen munkája közben akkor írja folytatásról folytatásra az Erdély Trilógia második és harmadik kötetét és benne a XVII. századi magyar élet páratlan körképét, a fejedelmi udvartól a puszta kanászok és szilajpásztorok életéig. Ugyanakkor új területek tárulnak fel élményvilága és képzelete előtt. Egész sor budapesti regény. Megírja a „Légy jó mindhalálig“ folytatását is.

A harmincas évek közepétől kezdve észrevehető volt az a törekvése, hogy végleges eredményeit szűrje le életműnek, tapasztalatainak, s éppen az általa elindított népies irány eredményeit. Utmutatója is akar lenni a körébe gyűlt íróknak. Folyóiratot indít, amelyet évenként át nem egyszer ő maga ír tele, s ő maga is ad ki. Tábort érezve maga körül, kész mint vezér, harcokra is vezetni őket. A gyönyörű és rettenetes „Árvácska“-ban egy falura adott lelenckislány sorsa körül megírja szinte lángoló vádiratként az alföldi szikparasztságának sivár, kegyetlenül kemény lelkét és egyéniségét. A „Rózsa Sándor“-ban egy elképzelt népi politikai szemlélet számára keres elképzelt őst és hőst. Végül érdekelt még a spiritizmus is. Azonkívül sokkal jobban szerette volna ismerni és megélni a Dunántúlt is.

De a végső összegezés nem adatott meg neki. Már tavaly átesett egy súlyos betegségen, s ez évben tavasszal érte először agyvérzés, most másodszer, s ebből már nem tért magához. Öntudatlanul halt meg. A betegségét megelőző napig dolgozott, mert tudott és szeretett dolgozni. Életének művét, a részletek külső és belső aránytalanságai s a gondolatsorok, mindenekelőtt, szubjektív volta mellett is meg fogja örízni az a hő szenvedelem, lángolás és akarat, amellyel annyira szerette a magyarságot.

hős, zseniális megérzéssel ábrázolva a gyermekkor ama szakaszában, amikor egy kisfiu mint lélek és szellem, nem csak mint egyéniség teljesen „kész“, de még messze áll a pubertástól és annak zavarai nem robbantották fel egyéniségének a gyermekkor alatt zavartalanul kiérett egységét. Eljutott Móricz Zsigmond a parasztsors derűsebb élményéig és szemléletéig is, — szindarabja a „Sári bíró“ a Nemzeti Színház egyik legnagyobb sikere volt.

További élményvilága a magyarság egyetemesebb szfériáinak átélése felé igazodott; felfedezi a történelmet s rájön arra, hogy a magyarságnak a parasztságnál magasabb osztályai a maguk erőnyeiben, büneiben épp úgy megtestesítője a magyarságnak, mint a parasztság vagy jobbágyrend. A roppant Erdély-trilógia az első élmény erejével sugározza ezt a felfedezését. Első kötetének Báthory-fejedelme ugyan alig több, mint egy fejedelemmé emelkedett Tri Dani, de Bethlen Gábor már valósággal mithikus alak. Aki Bethlen Gábor, a szervezőt, a politikust, az uralkodót így át tudta élni: az már nem a tisztántuli parasztradikalizmus szűk szemléleti köreinek a foglya többé!

Nincs hely és idő végigméltatni műveit. A világháború alatt írt regénye, „A fáklya“, megelőzi Szabó Dezső Elsodort falujának mithikus látományát, noha akkor még mindig az iskolás hittel elfogadott radikalizmus tételei alapján szemléltette a vidéki értelmiség életét. Viszint a huszas évek kezdetén írt „Kivilágos kivirradtig“: sokkal realisabb ebben a nemben, mint Szabó Dezső, s megdöbbentő élethűséggel ábrázol benne gyulékony zónát, mint a zsidókérdést falun!

A huszas évek közepétől kezdve Móricz Zsigmond: a magyar prózairás egyik klasszikusaként áll egyre nagyobb körök előtt. Rettenetes munkaerejével minden évben a magyar irodalom asztalára a maga egy vagy két regényét, minden hő-